

Michael Löwy: Stalinistisk ideologi och vetenskap

Det går inte att studera förhållandet mellan ideologi och vetenskap i marxismen utan att nämna det ”stalinistiska fenomenet”, och mer specifikt hur det yttrade sig under perioden mellan 1948 och 1953. Stalinismen är ett socialt och politiskt faktum som går långt utöver Josef Vissarionovitj Stalin och ”personkulten”: det handlar om uppkomsten av ett byråkratiskt samhällsskikt med sitt ursprung i proletariatet och/eller den ryska arbetarrörelsen, ett skikt som stelnade till en speciell kategori med sina egna särskilda intressen och samhällliga metoder. Enligt min uppfattning är detta skikt inte så mycket en klass i ordets marxistiska mening (såsom den definieras utifrån sin ställning i produktionsprocessen) som ett samhällsligt skikt (*Stand*) eller ”stånd” (i betydelsen de ”tre stånden” i Frankrike före revolutionen) som definieras utifrån politiskt ideologiska normer. I den meningen kan det jämföras med prästerskapet i de förkapitalistiska samhällena. I båda fallen – det byråkratiska samhällsskiktet i de postkapitalistiska samhällena och prästerskapet i de förkapitalistiska samhällena – ger medlemskap i en politiskt ideologisk institution (parti eller kyrka) makt och privilegier. Härav följer att det är av avgörande betydelse med ideologisk monolitism, jakt på kättare, bannlysning och pedantisk dogmatism. Den stalinistiska läran är ett uttryck för åsikterna hos detta samhällsskikt. Eftersom det inte är en samhällsklass så kan det inte skapa en samhällslig världsuppfattning: det förvanskar och förvränger helt enkelt marxismen och omvandlar den till en ideologi som har till syfte att bevara ett förhärskande politiskt och socialt system och ett privilegierat samhällsskikts makt. Således skapar byråkratin en ”vulgär marxism” jämförbar med det borgerliga tänkandets ”vulgära politiska ekonomi”. Med andra ord skapar den en marxism som är direkt underordnad byråkratins egna politiska och sociala intressen. För att utöva sin makt måste byråkratin med nödvändighet framställa sin egen ståndpunkt som proletariatets egen. Denna bristande överensstämmelse eller förvanskning gör det nödvändigt med ett ideologiskt döljande: byråkratin måste till varje pris dölja skillnaden mellan sina egna och proletariatets perspektiv, både från proletariatet och ibland från sig själv via en process av självmystifierande. Även om stalinismen uppstod i Sovjetunionen så visar den sig också som en ideologisk återspeglning i den organiserade kommunistiska rörelsen utanför Sovjetunionen, och blir på så sätt ett fenomen med världsomfattande utbredning.

På grund av sina grundläggande kännetecken förhåller sig stalinismen till kunskap på ett mycket instrumentellt sätt: den har en tendens att omvandla kunskapen till ideologi och upphäva dess relativa oberoende. På samhälls- och de historiska vetenskapernas område behöver vi bara nämna det parodiska exemplet med **SUKP(b):s [Sovjetunionens kommunistiska partis (bolsjevikerna)] historia. Kortfattad kurs**, som ständigt skrevs om i ljuset av förändringar av partilinjen och när bolsjevikledare föll i onåd eller ”omvärderades” i efterhand, etc.

Med stalinismen uppträder ett nytt och aldrig tidigare skådat fenomen inom marxismen: ett försök att ”ideologisera” själva naturvetenskaperna. Det är sant att Engels och Lenin vågade sig in på naturvetenskapens område, men (och det är här ointressant om det var rätt eller fel) de gjorde det för att utveckla filosofiska övervägande gällande naturliga fakta (deras dialektiska eller materialistiska karaktär) och inte för att påtvinga den naturvetenskapliga forskningen några ideologiska normer. Tanken att de existerande naturvetenskaperna är ”borgerliga” är fullständigt främmande för det klassiska marxistiska tänkandet: det är ett stalinistiskt teoretiskt påfund som kan beskrivas som en upp och nervänd positivism. Medan positivismen ville ”naturalisera” de politiska och samhällsvetenskaperna, så försöker stalinismen ”politisera” naturvetenskaperna. Båda misslyckas att inse humanvetenskapernas särdrag och de metodologiska skillnader som existerar mellan dem och naturvetenskaperna.

Det mest perfekta uttrycket för denna stalinistiska uppfattning är naturligtvis Lysenkoaffären. Fakta

är välkända och vi behöver bara hänvisa läsaren till den enorma litteratur som har ägnats detta ämne, från Julian Huxleys tidiga arbete till nyare studier av den sovjetiska biologen Zjores Medvedev och den franska kommunistiska filosofen Dominique Lecourt.¹ Vi kommer att begränsa oss till att analysera dess ”metodologiska” sidor, och ta Lysenkos teorier om förhållandet mellan vetenskap och ideologi som ett extremt exempel på en reduktionistisk* metod som ger sig ut för att ha sin grund i marxismen.

Den första betydelsefulla episoden i ”Lysenkoaffären” ägde rum i december 1936, då Lysenkos anhängare drabbade samman med en majoritet av de genetiker som arbetade med Vavilov (grundaren av Lenins Vetenskapliga jordbruksakademi). Under denna sammandrabbning utmärkte sig Lysenkos ”filosofiska” grå eminens Prezent genom att anklaga de sovjetiska genetikerna för att vara ”trotskistiska sabotörer som svansar för de utländska vetenskapsmännens senaste reaktionära förslag”. Detta fördömande (som är värdigt en *angivare* i ordets marxistiska mening) klingade inte för döva öron under de stora utrensningarna: flera av genetikerna (Meister, Levit, Gorbanov och Muralov) arresterades 1938 och Vavilov själv landsförvisades 1940.² Men det var ingen definitiv seger för Lysenko, och hursomhelst var händelsen begränsad till Sovjetunionen: den antog inte omfattningen av ett allmänt teoretiserande om vetenskaperna och deras samhällliga status.

Lysenkoismen blev ingen viktig fråga förrän 1948 när kalla krigets konfrontationsatmosfär mellan de två blocken ledde till hårdare tag och ideologisk monolitism på båda sidor: häxjakter i väst och zjdanovism i öst. Genom att ge denna ideologiska konfrontation allmän giltighet på det intellektuella livets alla områden – filosofi, litteratur, konst, musik, samhälls- och naturvetenskaperna – begränsade Zjdanov kulturen till en snäv politisk strid som delade upp allting längs ”klasslinjer”: proletär och borgerlig musik, proletär och borgerlig biologi, och så vidare i all oändlighet. Så tidigt som 1947 fördömde Zjdanov i sin ökända broschyr **On literature, music and philosophy** [Om litteratur, musik och filosofi] ”mendelo-morganismen” (det vill säga den moderna genetiken) som ett slående exempel på hur den borgerliga vetenskapen ger fideismen[§] och prästerskapet nya argument, vilka måste avslöjas skoningslöst.³

Sådana var ramarna för den sovjetiska Vetenskapliga jordbruksakademins berömda möte i juli-augusti 1948, för Lysenkos och hans anhängares fullständiga seger och för den sovjetiska genetikens tillbakagång för lång tid framåt. Beslutet att genomdriva lysenkoismen som en officiell ”vetenskaplig doktrin” togs på högsta nivå i SUKP: av Stalin själv. Om vi ska tro Lysenko, så inte bara inspirerade Stalin ”samhälls- och naturvetenskapernas samtliga grenar” och ”visade oss hur vi skulle utveckla Mitjurins biologiteori”, utan han upptäckte också ”flera av biologins mest viktiga lagar”.⁴

Det var alltså 1948 som Lysenko formulerade sin teori om två vetenskaper inom biologin. Enkelheten och sammanhållningen hos hans argument är perfekta: ”Under den nuvarande epoken av kamp mellan två världar visar sig de två motsatta och fientligt stämda strömningar som genomsyrar nästan samtliga grenar inom biologin särskilt tydligt.” Han gör en uttalad koppling mellan kalla kriget (kampen mellan de två världarna) och dess vetenskapliga följsats. Enligt Lysenko står kampen mellan den socialistiska biologiska vetenskapen, ”en sovjetisk biologisk vetenskap som grundades av Mitjurin, en principiellt ny vetenskap”, och ”företrädare för den reaktionära biologiska vetenskapen – nydarwinisterna, weissmanisterna eller, vilket är samma sak, mendelist-

1 Julian Huxley, **Sovjet och vetenskapen : striden kring Lysenko och ärftlighetsläran**, Lund : Gleerup, 1951. Zjores Medvedev, **The rise and fall of T.D. Lysenko**, New York, 1971. Dominique Lecourt, **Lysenko, Histoire réelle d'une science prolétarienne**, Paris 1976 (på svenska **Fallet Lysenko : ideologi och vetenskap i Sovjetunionen**, Lund : Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia, 1981).

* **Reduktionism** är föreställningen att komplexa begrepp kan beskrivas med hjälp av enklare begrepp – öa.

2 Lecourt, *op cit* s 63, svenska s 58.

§ **Fideism** är tanken att tron är den enda grundvalen för kunskap om Gud och därmed överordnad förnuftet – öa.

3 London : Lawrence & Wishart, 1950.

4 Artikel i *Pravda*, 8 mars 1953.

morganisterna” som ”hävdar den så kallade kromosomteorin för ärftlighet.”⁵

I sin utmärkta studie av lysenkoismen definierar Dominique Lecourt den som en ideologi för ett skikt av kadrer inom jordbruksproduktionen.⁶ För att beskriva fenomenets ursprung är detta nog tillräckligt, men det är först när lysenkoismen accepteras av den stalinistiska statliga byråkratin som den antar sina verkliga proportioner. Som Lysenko aldrig tröttnar på att säga, så var hans anhängare fram till 1948 ”i minoritet i Lenins Vetenskapliga jordbruksakademi. Men nu har situationen i akademien förändrats tvärt tack vare det intresse som partiet, regeringen och kamrat *Stalin* personligen har visat för den.”⁷ I själva verket (och som Lecourt själv accepterar) blir lysenkoismen från och med 1948 ett statligt ideologiskt system.⁸

Dess förhållande till ”klassfienden” (det vill säga den ”borgerliga” genetiken och dess anhängare i Sovjetunionen) är inte en fråga om vetenskaplig diskussion utan ideologiskt fördömande. Den lismande Prezent säger detta helt öppet i sitt minnesvärda inlägg under skendebatten i Vetenskapliga jordbruksakademien 1948: ”De [morganisterna] vill ha en diskussion. Men vi kommer inte att diskutera med morganisterna (*applåder*): vi kommer att fortsätta att avslöja dem som anhängare till en i grund och botten felaktig vetenskaplig strömning, en fördärvlig och ideologiskt motbjudande strömning, som förts in i vårt land från främmande stränder.”⁹ Vad gäller de olycksaliga genetikerna, så blev de i slutet av diskussionen tvungna att göra en ”galileisk” självkritik och avsvära sig sin ”fördärvliga främmande ideologi”. De gjorde det genom att återropa strikt politiska orsaker som inte hade något med de aktuella vetenskapliga frågorna att göra. Akademikern Zjukovskij: ”Det tal jag höll i förrgår, vid en tidpunkt då centralkommittén hade dragit en skiljelinje mellan den biologiska vetenskapens två strömningar, var ovärdigt en medlem i kommunistpartiet och en sovjetisk vetenskapsman.” Genetikern Alichanian: ”Det är viktigt att inse att vi måste stå på denna sidan av de vetenskapliga barrikaderna, med vårt parti och vår sovjetiska vetenskap... När jag lämnar detta möte är det första jag måste göra att ompröva inte bara min inställning till den nya, mitjurianska vetenskapen, utan hela min tidigare verksamhet.”¹⁰ Den biologiska vetenskapen måste inte bara underordna sig en filosofisk lära (*diamat* såsom den formulerades av Stalin i sin **Korta kurs**), utan också en politisk ideologi (Kalla krigsideologin om två världar) och till och med den aktuella ”linje” som slagits fast av partiets centralkommitté. Denna föregivet marxistiska fasad av grov sociologisk reduktionism (klasskaraktären på strömningar inom biologin) döljer hur vetenskapen fullständigt görs till ett hjälpmedel för den totalitära byråkratiska apparaten.

Man bör inte glömma att ”teorin” om två vetenskaper utsträcktes till andra naturvetenskaper. Inom fysiken kritiserades till exempel kvantmekaniken för att vara ”borgerlig”, och 1948 kunde N A Maximov till och med skriva att ”relativitetsteorin är uppenbart antivetenskaplig”.¹¹ Linus Paulings arbete om kemiska bindningar och molekylstrukturer förkastades till förmån för en ”dialektiskt materialistisk” kemi som hade utarbetats av Tjelintsev, kemins Lysenko in spe. Men det är ingen slump att denna plan ”gynnade” biologin: i och med att den ligger så nära den ”svåra” gränsen mot humanvetenskaperna är biologin troligen den av alla naturvetenskaper som är mest ”sårbar” för ideologier. Vi behöver bara erinra om att Darwins teorier fortsatte att orsaka ideologiska diskussioner (religiösa, sociala och politiska) ända fram till början av 1900-talet, medan fysiken och kemin kunde utvecklas i ett mycket mer ”neutralt” och inte lika skeptiskt universum.

Under studierna av Lysenkoaffären är det svårt att låta bli att jämföra de anklagelser som riktades

5 **The Situation in Biological Science: Proceedings of the Lenin Academy of Agricultural Sciences of the USSR Session: 31 July-7 August 1948, Verbatim Report**, Moskva 1949, s 18-19.

6 Lecourt, *op cit*, s 99, svenska s 92.

7 **The Situation...**, *op cit*, s 30.

8 Lecourt, *op cit*, s 160, svenska s 143.

9 **The Situation...**, *op cit*, s 602.

10 **The Situation...**, *op cit*, s 618, 620, 621.

11 **Voprossij Filosofi**, nr 3, 1948.

mot de sovjetiska genetikerna med Galileos öde i händerna på inkquisitionen (och flera författare, inklusive Medvedev, har gjort denna jämförelse). I båda fallen införlivar ett härskande samhälligt stånd (*Stand*) en dogmatisk tolkning av naturfenomen i sitt system för ideologisk makt, och använder sin ”världsliga arm” för att krossa alla vetenskapliga försök att ifrågasätta denna tolkning. Men det är inte lika absolut nödvändigt med en ideologisering av naturvetenskaperna för det postkapitalistiska byråkratiska ståndet som det var för det förkapitalistiska prästeståndet: efter 1964 ”återupprättades” Mendels genetik i Sovjetunionen och Lysenko avsattes från sin post som chef för genetiska institutet.

Fenomenet med lysenkoismen var inte begränsat till Sovjetunionen: tack vare den kommunistiska rörelsen spred den sig över hela världen. Av länderna i Europa var Frankrike och England mest indragna i debatten.¹²

I England vågade åtminstone en kommunistisk vetenskapsman – den berömde biologen och genetikern J B S Haldane – tillbakavisa partiets nya biologiska lära och förklara sitt stöd till Mendels genetik. Men Haldanes inställning var mycket defensiv, vilket går att se i titeln på hans artikel i *The Modern Quarterly*, de kommunistiska intellektuellas teoretiska tidskrift: ”Till försvar för genetikern”. Haldane angriper inte Lysenkos teorier direkt, och medger till och med att ”vi har mycket att lära av sovjetiska genetiker. Vi måste inse att det finns en hel del fullkomligt oberättigad idealism och mekanik i våra grundläggande begrepp... Innan jag hade läst Lysenkos tal hade jag inte insett den idealistisk karaktären på Mendels formulering av sina resultat.”¹³ Men det viktiga är att han inte vill gå med på att förkasta den mendelianska genetikens framsteg i namn av ideologiska eller ”filosofiska” argument. Han beskriver sig själv som darwinist, trots Darwins sociologiska teorier, och tillägger: ”på samma sätt är jag mendelian-morganist, trots att Mendel använde en idealistisk terminologi och Morgan skrev om ärftlighetens mekanik.”¹⁴

Tyvärr är denna motiverade, självständiga ståndpunkt ett undantag. Det mest ökända fallet är den framstående vetenskapsmannen och vetenskapshistorikern J D Bernal. I en mycket viktig bok om vetenskapens sociala funktion som gavs ut 1939 medger Bernal sakligt den sovjetiska vetenskapens begränsningar och påpekar bristen på kritisk hållning inom forskningen:

En kritisk inställning är resultatet av lång erfarenhet och väletablerade skolor. När den saknas beror det på brister hos den ungdomliga entusiasmen som bara tid och erfarenheter kan reparera. En speciell roll spelas här av den långa period under vilken den sovjetiska vetenskapen var avskild från resten av världen... Det är bara genom att jämföra ett mycket stort antal vetenskapsmäns arbete som man kan utveckla en fullständigt kritisk inställning.¹⁵

Han betonar också att ”det knappast behöver påpekas att den dialektiska materialismen på intet sätt är en ersättning för vetenskapen. Den är ingen gyllene väg till vetenskapen. Framläggande och bevis är som de alltid varit.”¹⁶ I en fotnot hänvisar han till debatten mellan Lysenko och de sovjetiska genetikerna (Vavilov) 1936-38, och kommenterar att ”denna kontrovers har förstörats över alla gränser... genetikerna kritiserades för att... förbise cytoplastiska och miljöfaktorer, vars betydelse troligen överdrevs av dess kritiker.”¹⁷

1949 ansluter sig Bernal förvånande nog på ett helt okritiskt sätt till den lysenkoistiska kören, och använder argument som är raka motsatsen till dem han förde fram i sitt stora verk på 1930-talet:

1. Långt från att kritisera brytningen mellan den sovjetiska vetenskapen och resten av världen,

12 Lecourt, *op cit*, s 151-52, sv s ?.

13 J B S Haldane, ”In Defence of Genetics”, *The Modern Quarterly*, vol IV, nr 3, sommaren 1949, s 201, 195.

14 *Ibid*, s 198.

15 J D Bernal, **The Social Function of Science**, London 1944, s 230. (Första upplagan London : George Routledge, 1939.)

16 *Ibid*, s 231.

17 *Ibid*, s 237.

hyllar Bernal nu lysenkoisterna som ”vetenskapsmän från den nya socialistiska världen” som vägrar anamma ”den kapitalistiska världens borgerliga vetenskap”.¹⁸

2. När Bernal övergår till den dialektiska materialismens ”vetenskapliga roll”, förklarar han nu debatten mellan genetikerna och lysenkoisterna i vetenskapsakademien i termer av en motsättning mellan ”de akademiska specialisternas inskränkta vetenskap och den dialektiska materialismens allsidiga vetenskap”.¹⁹
3. Slutligen anklagar han den genetik som han 1939 försvarade mot lysenkoisternas ”överdrivna kritik” för att leda till rasism: ”Kopplingen mellan den ortodoxa genetiken och rashygien, malthusianism och rasteorier och till sist med nazismen är ingen slump.”²⁰ J D Bernal avslutar sin artikel med att be de sovjetiska genetikerna att göra cirkeln fyrkantig: ”Det bör vara de marxistiska genetikernas uppgift att i denna mening omformulera den mängd av experimentella fakta som hittills förbundits med den ortodoxa genetiken.”²¹

Från och med 1949 mobiliseras ett antal kommunistiska vetenskapsmän och intellektuella för att filosofiskt, politiskt, ideologiskt och empiriskt rättfärdiga lysenkoismen.²² I juni 1949 hölls en konferens för marxistiska vetenskapsmän i London. I sin rapport till konferensen om ”Dialektisk materialism och vetenskap” nämner filosofen och kunskapsteoretikern Maurice Cornforth ”en konflikt mellan två tendenser i vetenskapen — mellan vetenskapen i den kapitalistiska världen och vetenskapen i den socialistiska världen.” I en polemisk hänvisning som troligen riktas mot Haldane angriper han det ”revisionistiska sättet... att okritiskt anamma vissa speciella formuleringar, som gjorts av den borgerliga vetenskapen, och att försöka piffa upp dem med en dialektisk materialistisk terminologi.”²³

1949 publiceras också ett viktigt vetenskapligt (och politiskt) angrepp på lysenkoismen i Julian Huxleys **Soviet genetics and world science** [på svenska 1951: **Sovjet och vetenskapen**, *op cit*]. D M Ross, som var professor i zoologi vid University College London och medlem av det brittiska kommunistpartiet, svarade i en kritisk recension i *The Modern Quarterly*. Enligt Ross är Huxleys teorier givetvis ”typiska för den ideologiska förvirringen hos vår tids borgerliga vetenskapsmän”. Men det mest intressanta med hans artikel är hans argument mot de kommunistiska vetenskapsmän som vågar betvivla Lysenkos ”socialistiska vetenskap” (måltavlan är återigen Haldane, familjens svarta får, men förmodligen gäller argumentet också alla andra som reagerade på samma sätt):

Denna bok... förtjänar att studeras särskilt noggrant av alla de som är trogna de socialistiska principerna och tror att dessa principer tillämpas i Sovjetunionen, men som ändå har invändningar mot Lysenkos biologi. Huxleys bok kommer att visa dessa läsare, att om man avvisar den mitjurianska biologin därför att alla fakta stöder mendelismen, så måste man som en följd av detta anse att ledningen över det sovjetiska samhället har anförtrotts en grupp inkompetenta, okunniga, samvetlösa och äregiriga personer... Det är bra att seriösa socialister på detta sätt ska få framställt vad det innebär att godta några av de vanliga argumenten mot Lysenko.²⁴

Översatt till 1500-talets språkbruk skulle argumentet ungefär låta så här: om ni tror att jorden snurrar runt solen bara för att alla fakta stöder den uppfattningen, så måste ni följaktligen tro att påven, kardinalerna och inkvisitionen är en grupp inkompetenta, okunniga och samvetlösa personer. Kommer kättaren att ångra sig när han ser de fruktansvärda konsekvenserna av sin ogudaktighet?

18 J D Bernal, *The Modern Quarterly*, vol IV, nr 3, sommaren 1949, s 211-13.

19 *Ibid*, s 209.

20 *Ibid*, s 217.

21 *Ibid*, s 217.

22 Se artiklarna av J L Fyfe, P W Brian, J Kennedy och C McLeod i *The Modern Quarterly*, och det gemensamma uttalandet av I Campbell, A McPherson, A Suddaby och P Trent om ”Marxismens värde för den moderna naturvetenskapen.”

23 Maurice Cornforth, **Den dialektiska materialismen och vetenskapen**, på marxistarkiv.se, s 11.

24 *The Modern Quarterly*, vol V, nr 4, hösten 1950, s 376.

(Bortsett från ironin finns det en verklig grundval till denna jämförelse: likheterna mellan prästeståndet och det byråkratiska ståndet.)

The Modern Quarterly's framstående engelska zoolog verkar inte inse att hans argument är tveeggat och kan slå tillbaka på honom själv: under förutsättning att fakta visar att Lysenko har fel och genetikerna har rätt, då skulle det faktiskt visa sig att ledningen över det sovjetiska samhället har anförtrots en grupp personer med alla de tvivelaktiga egenskaper som han räknar upp. Hursomhelst är det svårt att hitta ett mer belysande exempel på det faktum att lysenkoismen är en rättmätig avkomma till stalinismen och zjdanovismen, ett politiskt och idelologiskt fenomen som har mycket lite med biologisk vetenskap att göra.

Men det var i Frankrike som lysenkoismen fick sitt största inflytande bland kommunistiska intellektuella. Det fanns några få undantag, i synnerhet biologen Marcel Prenant, som inte gick längre än att försöka ”försona” Lysenko och genetikerna, men det var i Frankrike som teorin om två vetenskaper fick sin mest systematiska utformning. Utgångspunkten var publiceringen av en dossier om det berömda juli-augusti-mötet med jordbruksvetenskapliga akademien i kulturtidskriften *Europe*. Paradoxalt nog hade Aragon förord till dossiern titeln ”De la libre discussion des idées” [Om den fria diskussionen av idéer]. Trots att han medger att han varken är vetenskapsman eller biolog, så tvekar inte Aragon att ge sig ut på hal is i frågan om naturvetenskapernas sociologi:

Det är naturvetenskapernas borgerligt (sociologiska) karaktär som förhindrar uppkomsten av en rent vetenskaplig biologi, som hindrar de borgerliga vetenskapsmännen från att göra vissa upptäckter. *Av sociologiska skäl kan de inte godta principerna bakom dessa upptäckter.* I Sovjetunionen kan inte mitjurianerna och Lysenko betrakta den bittra kamp som förs mot dem av de ”inhemska” mendelisterna som en *biologisk*, vetenskaplig kamp som bara berör biologerna. De betraktar det givetvis som en sociologisk (*sic*) kamp som förs av vetenskapsmän som står under borgarklassens sociologiska (*sic*) inflytande... som ett resultat av borgerliga kvarlevor i Sovjetunionen.²⁵

Dessa teman utvecklades av olika författare i ett antal alltmer våldsamma artiklar i franska kommunistpartiets tidskrift *La Nouvelle Critique* mellan 1948 och 1953. Tonen blev särskilt våldsam 1949, då tidskriften organiserade en konferens om ”Borgerlig och proletär vetenskap” och gav ut protokollen i broschyrform.

Låt oss kort titta på vad som kännetecknar teorin om ”två vetenskaper”. Den utgör ett reduktionistiskt försök att likställa naturvetenskap och ideologi, ett försök att ideologisera det vetenskapliga samtalet. En ledare med titeln ”Vetenskap, en historiskt relativ ideologi” i *La Nouvelle Critique* säger uttryckligen att

Vetenskapen är en samhällelig produkt... Vetenskapen är därför en historiskt relativ ideologi. Det finns för närvarande en konflikt mellan två praktiker: en borgerlig praktik... och en proletär (socialistisk) praktik. Dessa två metoder utgör två i grunden motsatta vetenskaper: borgerlig vetenskap och proletär vetenskap. Mitjurins upptäckter och Lysenkos arbete är ett resultat av den proletära vetenskapen. Att inta en proletär ståndpunkt inom vetenskapen och anamma den proletära vetenskapen är förutsättningar för att vara objektiv i den vetenskapliga diskussionen.²⁶

Inom dessa ramar förlorar det vetenskapliga arbetet uppenbarligen all självständighet och inskränks omedelbart till sin påstådda ”klassbasis”. En del av *La Nouvelle Critiques* debattörer, som till exempel Gérard Vassails, förefaller faktiskt acceptera att det finns en viss kontinuitet mellan den borgerliga och den sovjetiska vetenskapen inom matematiken och fysiken, i så måtto som ”fakta, lagar och prövade matematiska teorier kan övergå oförändrade från den ena till den andra”. Men denna aspekt avvisas omedelbart som sekundär: huvudpunkten är inte kontinuiteten utan att de

25 Louis Aragon, ”De la libre discussion des idées”, *Europe*, oktober 1948, nr 33-34, s 26.

26 *La Nouvelle Critique* nr 15, april 1950, s 48.

proletära naturvetenskaperna är radikalt nya och oändligt överlägsna. Och för att undvika all tänkbar sammanblandning mellan den sovjetiska och den kapitalistiska fysiken, som kan se förvillande lika ut, lägger Vassails till följande spännande liknelse:

För de som koncentrerar sig på delen istället för helheten, på det nuvarande tillståndet hos saker och ting istället för på deras rörelse, är inte den proletära vetenskapens överlägsenhet uppenbar. Sådana personer bortser från de varningar som den mitjurianska biologin ger dem och drar slutsatsen att det inte finns någon grundläggande skillnad mellan fysiken och matematiken i Sovjetunionen och i de kapitalistiska länderna. De gör samma misstag som personer som likställer soluppgången och solnedgången: Ljuset kanske är lika starkt, men solnedgången leder till mörker och soluppgången för med sig dagsljuset.²⁷

Av samma skäl upphör skillnaderna mellan naturvetenskaperna och samhällsvetenskaperna: de ideologiserar under beskydd av samma förmyndarinstitution, nämligen den sovjetiska staten och partiet. Enligt partiets representant vid *La Nouvelle Critiques* konferens är således

det borgerliga åtskiljandet av natur- och humanvetenskaperna meningslös i ett land där människan äntligen har blivit herre över sitt eget öde... I Sovjetunionen samordnas och bringas alla vetenskaper i samklang tack vare de enhetliga politiska principer som vägleder Sovjetunionen under dess marsch framåt mot kommunismen. Bolsjevikpartiets ingripande i varje vetenskap är ett ofelbart tecken på det mänskliga tänkandets enhet.²⁸

Auguste Comtes dröm om en enhetlig vetenskap som avskaffar alla skillnader mellan naturen och samhället förverkligas, om än på något som kan kallas ett omvänt sätt (eftersom den lyder under absoluta ideologiska krav).

Teorin om två vetenskaper kännetecknas dessutom av att den använder åberopande av auktoriteter för att avgöra debatten: *Roma locuta, causa finita* [Rom har talat, saken är avgjord]. Den yttersta auktoriteten är naturligtvis Stalin själv. Lysenko tröttnar aldrig på att betona sin teoretiska och vetenskapliga skuld till generalsekreteraren. Den 15 december 1949 skriver han i *Izvestija* att de sovjetiska biologernas upptäckter inte hade varit möjliga utan ”Stalins lära om de gradvisa, dolda, omärkliga kvantitativa förändringar som leder till en snabb radikal förändring”. Francis Cohen citerar detta stycke av Lysenko i en artikel i *La Nouvelle Critique* 1950, och analyserar den utifrån teorin om två vetenskaper: ”Detta citat kräver några kommentarer... för det första visar det på den process med vilken den proletära vetenskapen utvecklas... den grundar sig på experiment och därefter tolkningar i ljuset av den marxist-leninistiska teorin och speciellt kapitel IV i **SUKP(b):s historia**.”²⁹ Den **Korta kursen** – och i synnerhet kapitel 4 om *diamat* som Stalin själv hade skrivit – är absolut centrala för den sovjetiska vetenskapliga kunskapsteorin. Det är en sorts *summa theologica** som inte bara besjälar de historiska och samhällsvetenskaperna utan också är källan till alla upptäckter inom naturvetenskaperna. Francis Cohens svar till de som likt Marcel Prenant vågar ifrågasätta om Stalins skrifter är relevanta för biologivetenskapen, och tillbakavisar åberopandet av auktoriteter, är: ”För en kommunist, och av de orsaker som Desanti har påvisat, är *Stalin den främsta vetenskapliga auktoriteten i världen*.” Vilket sprider ett intressant ljus över åberopandet av auktoriteter!

Att betvivla uttalanden som görs under sådana omständigheter innebär att betvivla stalinismens självklara ändamålsenlighet, riktighet och enhet. Det innebär att jämställa en proletär vetenskapsman som har tagit ställning för att bygga kommunismen med en oansvarig borgerlig vetenskapsman som arbetar isolerat utan någon vägledande teori.

27 Gérard Vassails, ”Atome et politique”, i **Science bourgeoise et science prolétarienne**, Paris 1950, s 30, 33.

28 Raymond Guyot, ”Conclusions”, **Science bourgeoise et science prolétarienne**, s 46.

29 Francis Cohen, ”Mendel, Lyssenko et le rôle de la Science”, *La Nouvelle Critique* nr 13, februari 1950, s 61.

* **Summa Theologica** är filosofen Thomas av Aquinos huvudverk. Det innehåller hans teologiska och filosofiska system i koncentrerad form – öa.

Denna märkliga och paradigmatiska * artikel avslutas med följande uttalande, som utgör en underbar illustration av hur stalinismen sammanflätar ideologisk kamp och vetenskaplig diskussion inom naturvetenskapen:

Man kan inte kompromissa mer i vetenskapliga frågor än inom den fackliga kampen eller under kampen för fred. Arbetarklassens kamp pågår även i laboratorierna. På alla områden har vägen till seger påvisats i det enda land där arbetarklassen sitter vid makten, av dess bolsjevikiska parti och av Josef Stalin, arbetarnas vägledare och *vår tids största vetenskapsman*.³⁰

Det slutgiltiga resultatet av denna syn på naturvetenskaperna är att det inte går att föra någon dialog: det finns ingen anledning att inlåta sig på en vetenskaplig diskussion med företrädare för den borgerliga vetenskapen. 1953 angrep Francis Cohen de som hävdade behovet av en öppen debatt:

Man kan invända att det inte kan bli någon verkligt öppen debatt om morganisterna inte kan försvara sin ståndpunkt... Men om vi låter dem fortsätta att utveckla sina reaktionära vetenskapliga teorier i all oändlighet, bromsar vi då inte helt enkelt den vetenskapliga utvecklingen? Efter 20 års diskussion har de mendelo-morganistiska *teoriernas* reaktionära och ovetenskapliga karaktär påvisats både teoretiskt och experimentellt. Det har också påvisats att varje vetenskapsman värdig namnet som verkligen vill att vetenskapen ska göra framsteg måste anta marxismen-leninismens ideologiska ståndpunkter, ”vetenskapen om naturens och samhällets utveckling” (Stalin). De sovjetiska vetenskapsmännen kan inte tillåta någon inblandning av uppfattningar som motsäger naturens dialektiska verklighet. En sådan uppfattning är att miljön inte påverkar arvet, en orimlighet som också ligger till grund för den formella genetiken. Det vore ett missbruk av ordet frihet all släppa in sådana begränsande dogmer i debatten.³¹

I en del artiklar utvidgas angreppet mot den borgerliga vetenskapen till att omfatta alla dess traditionella metoder, inklusive själva experimentmetoden. Enligt Francis Cohen har således ”den borgerliga vetenskapen blivit ett hinder för framsteg. Dess metoder har blivit förstenade och förhårdnade. En gång var de progressiva, men nu är de förlegade och reaktionära. Vi tvingas dra slutsatsen att den klassiska experimentmetoden inte är förmögen att lösa de nya problem som vetenskapen står inför.”³² Detta är dock en extrem åsikt, och delas inte nödvändigtvis av alla anhängare till teorin om två vetenskaper.

Den föregivna sociologin i formuleringen ”klassvetenskap” (”borgerlig” och ”proletär” vetenskap) döljer i själva verket något annat: det handlar inte så mycket om att hitta de viktiga banden mellan samhällsklasserna och den vetenskapliga produktionen, som att knyta vetenskapen till en *stat* eller *grupp av stater*: USA och Västeuropa mot Sovjetunionen. Det handlar inte så mycket om ”klassvetenskap” som *statlig* vetenskap: den sociologiska reduktionismen är bara en täckmantel för en uppenbart politisk och ideologisk manöver som hänger ihop med kalla krigets mellanstatliga sammandrabbningar.

Men varför blev denna teori så framgångsrik i Frankrike? Varför fick den sitt mest systematiska

* **Paradigm** är en term som betecknar en förebild, eller mönster inom vetenskapen – öa.

30 *Ibid*, s 62, 70. Artikeln ”Staline, savant d'un type nouveau” av J T Desanti publicerades i *La Nouvelle Critique* nr 11, december 1949, Den innehåller följande underrubriker: ”Den stalinistiska vetenskapen, en universell vetenskap”, ”Den stalinistiska vetenskapen, en sträng vetenskap”. Desanti var vid denna tidpunkt medlem i det franska kommunistpartiet och gav ytterligare ett bidrag till debatten om auktoriteter i en annan uppsats med titeln ”La science, idéologie historiquement relative”: ”Proletära statsmän och ledare för de kommunistiska partierna kan och måste ingripa inom vetenskapen. Genom sin funktion och historiska roll är de i besittning av en vetenskap förutan vilken de inte skulle vara statsmän. Det är i namn av denna vetenskap som de gör sina ingripanden... Det uppsving de givit den mitjurianska vetenskapen är ett utmärkt exempel.” (**Science bourgeoise et science prolétarienne**, s 9.) J T Desanti har kommenterat sitt förflutna i ett efterord till Dominique Desantis **Les Staliniens**, Paris 1975.

31 Francis Cohen, ”La Biologie soviétique et nos tâches scientifiques”, *La Nouvelle Critique* nr 44, mars 1953, s 119.

32 Francis Cohen, ”Génétique classique et science mitchourienne”, **Science bourgeoise et science prolétarienne**, s 38, 39.

teoretiska uttryck i Frankrike? Helt frånsett de privilegierade förbindelser som fanns mellan den franska kommunismen och Sovjetunionen och partiets avsevärda intellektuella inflytande, så förtjänar ytterligare en faktor att nämnas: den positivistiska traditionens tyngd inom de franska akademiska kretsarna (det gäller också England). Inte ens kommunistiska intellektuella kom helt och hållet undan denna tradition. Tag till exempel den skrift om Marx och Comte som partiet gav ut 1937. Författaren (Lucy Prenants) främsta kritik mot Comte är att hans positivism inte är konsekvent: ”I viss mån förrådde Comte allt det som var bäst med denna lära, och andra positivisterna har varit mer konsekventa.”³³ Enligt Lucy Prenant är Marx och Comte överens på en viktig punkt: ”För både Marx och Comte kan vetenskaperna bara förenas med hjälp av historiska förklaringar, och dessa förklaringar måste i sin tur leda till politiska handlingar: tillämpad historia.” Hon menar också att Comte i viss mening kommer ”mycket nära begreppet dialektik”. Exempelvis ”försöker han ständigt kombinera det dynamiska och det statiska. Själva positivismens slagord – 'Ordning och framsteg' – utgör en syntes som överskrider motsättningen mellan det föråldrade och det progressiva.”³⁴ Paradoxalt nog är det denna positivistiska sida hos den franska arbetarrörelsens ideologi som gör den så ”sårbar” för lysenkoismens *omvända positivism*: i och med att båda ideologierna förutsätter att det inte finns några grundläggande metodologiska gränslinjer mellan samhälls- och de historiska vetenskaperna å ena sidan och naturvetenskaperna å den andra, så står de på samma grundvalar. Det förklarar också varför reaktionen mot lysenkoismen och teorin om två vetenskaper i sig själv är färgad av positivism. Det gäller i synnerhet Althusser's argumentering.

Faktum kvarstår: trots den ideologiska sinnesförvirring som omgav teorin om två vetenskaper i Frankrike och England så tog de kommunistiska vetenskapsmännen och intellektuella upp ett verkligt problem: frågan om de samhälleliga och politiska villkor som avgör vilken inriktning den vetenskapliga forskningen får och hur dess resultat tillämpas. De gjorde helt rätt i att inte rikta in sig på den vetenskapliga forskningen på ett abstrakt plan, och det var rätt att fördöma den för att vara underordnad vinstmotiven i de kapitalistiska länderna och utnyttjas i krigssyfte. Deras misstag – som drevs in i absurdum och blev en extrem form av ideologisk obskurantism* – var att de utsträckte dessa hänsyn till naturvetenskapernas *inhåll*, som om upptäckten av atomfysiken på något sätt blev ogiltig därför att den användes på ett mordiskt sätt i Hiroshima eller för att FBI kontrollerade de amerikanska laboratorier. Genom att använda samma ritualer och besvärjelser på två radikalt olika områden, så förvandlade de teorin om två vetenskaper till en grotesk karikatyr av den marxistiska kunskapsociologin som bara kunde tjäna den stalinistiska byråkratins intressen.

Som en reaktion på 1950-talets ideologiska sinnesförvirring utvecklade Louis Althusser på 1960-talet sin uppfattning om vetenskapen och marxismen som vetenskap – när han väl hade kommit över det han kallade ”chocken” från den 20:e kongressen. Han gjorde sin något sena ”självkritik” i förordet till **För Marx** (1965), och den riktas inte mot bara lysenkoismen (och som intellektuell medlem i det franska kommunistpartiet betraktar han sig som delvis ansvarig för lysenkoismen): han ifrågasätter om det egentligen är möjligt att upprätta band mellan vetenskapen och klasskampen:

Filosofiskt minns vi perioden som de väpnade intellektuellas tid då de... skar allt över en kam och betraktade konst, litteratur, filosofi och vetenskap utifrån den obevekliga klassuppdelningens utgångspunkt - en tid vars karikatyr kan sammanfattas i en enda fras, en fana som smattrar i tomma luften: ”borgerlig vetenskap, proletär vetenskap”. För att försvara en marxism som nu var ute på färliga äventyrligheter i Lysenkos ”biologi” mot de våldsamma borgerliga attackerna hade ledarna lanserat detta gamla ”vänster”-uttryck som tidigare varit Bogdanovs och Proletkults lösenord. En gång förkunnat behärskade det allt... man hade fått oss att behandla vetenskapen, som också innefattade själva Marx' skrifter, som vilken gottköpsideologi som

33 Lucy Prenant, ”Karl Marx et Auguste Comte”, *À la lumière du marxisme*, band 2, **Karl Marx et la pensée moderne**, Paris 1937, del I, s 37.

34 Prenant, *op cit*, s 65, 66.

* **Obskurantism**, fientlighet mot fritt tänkande och upplysning – öa.

helst.³⁵

Men innebär denna kritik en brytning med stalinismen? Paradoxalt nog är det faktiskt Stalin som är utgångspunkten för Althusserns resonemang: trots sitt ”obevekliga sätt att styra” hade Stalin fördelen att ge ”galenskapen en smula förnuft”, genom att vi på ”de enkla sidor där han klandrade iveren hos dem som till varje pris ville göra språket till en del av överbyggnaden tyckte... oss se att bruket av klasskriterier hade sina gränser”.³⁶ Således kan Stalin i viss mån frikännas från att ha varit upphovsman till teorin om två vetenskaper, som frikostigt tillskrivs de teoretiska vänsteristerna inom den ”humanistiska och historicistiska tolkning av Marx”, som

proklamerade... en radikal återgång till Hegel (den unge Lukács, Korsch) och utarbetade en teori, som ställde Marx' teori i ett direkt *uttrycksförhållande* till arbetarklassen. Från den här tiden kommer det berömda motsatsparet "borgerlig vetenskap"- "proletär vetenskap", där en idealistisk och voluntaristisk tolkning av marxismen triumferade som uttryck för och högsta produkt av den proletära praktiken.³⁷

Althusserns ståndpunkt från 1965 är i själva verket en symmetrisk spegelvändning av det franska kommunistpartiets linje 1948-1953. De delar samma grundläggande misstag: en oförmåga att inse den relativa men viktiga skillnaden mellan historien och naturen, mellan samhälls- och naturvetenskaperna, en skillnad som förklarar varför det varken kan finnas en ”proletär” genetik eller en ”rent vetenskaplig” historia om revolutionen 1917 (med andra ord en historia utan några partiska antaganden på förhand). Vi har definierat lysenkoismen som en ”omvänd positivism”, och när den kastas om på ett mekaniskt sätt så ger den logiskt nog upphov till Althusserns nypositivism. Althusser gör ingen hemlighet av att han beundrar Auguste Comte, ”det enda snille av intresse”³⁸ som den franska filosofin frambringat ”under de 130 år som följde på 1789 års revolution”, och Durkheim, som tillsammans med Comte är en av ”det lilla fåtal stora begåvningar” av vilka den franska filosofin ”kan räddas inför sin egen historia”.³⁹

Det går tydligt att se den positivistiska sidan hos Althusserns marxism i begreppet ”kunskapsteoretisk brytning” (som han lånar från Gaston Bachelards arbete om naturvetenskapernas struktur). Enligt Althusser införde Marx en ny vetenskap, historievetenskapen, genom att kunskapsteoretiskt bryta med ideologin, så som den framställdes av den borgerliga politiska ekonomin (som vi har sett motsvarar inte detta Marx' egen uppfattning av sitt förhållande till sina föregångare). Med tanke på att Althusser förnekar att det finns några kunskapsteoretiska band mellan den marxistiska vetenskapen och proletariatet, så måste han framställa brytningen mellan Marx och hans föregångare som en rent intellektuell företeelse som bara gick att tillskriva Marx' geni.⁴⁰

Eftersom han förbiser samhällsvetenskapernas samhälleligt betingade karaktär, så gör inte Althusser någon metodologisk skillnad mellan natur- och de historiska vetenskaperna. Han kan därför ständigt jämföra Marx med Lavoisier genom att betona likheten – eller ännu bättre den *kunskapsteoretiska identiteten* – mellan deras upptäckter: ”För att förstå Marx måste vi betrakta honom som en forskare bland andra, och på hans vetenskapliga verk tillämpa samma kunskapsteoretiska och historiska begrepp som vi tillämpar på andra: i det här fallet Lavoisier. Marx framstår då som en vetenskapsgrundare, jämförlig med Galilei och Lavoisier.”⁴¹ Men hur kan författaren till den elfte tesen om

35 Louis Althusser, företal till **För Marx**, på marxists.org.

36 *Ibid.*

37 Althusser, **Att läsa kapitalet**, på marxists.org, del I, avdelning 5.

38 Althusser, **För Marx**, *op cit.*, på marxists.org.

39 Althusser, **Lenin och filosofin**, på marxists.org. Som vi såg i kapitel 5 påstod aldrig Lukács att marxismen var ett ”direkt uttryck” eller det ”enda resultatet” av den proletära praktiken. Tvärtom vidhöll han att den var en ståndpunkt som på ett förnuftigt sätt motsvarade proletariatets historiska intressen.

40 Jmfr Norman Geras, **Louis Althusserns marxism**, på marxistarkiv.se.

41 Althusser, **Att läsa kapitalet**, på marxists.org, del I, avdelning 6.

Feuerbach ("Filosoferna har bara *tolkat* världen på en rad olika sätt, men det gäller att *förändra* den") behandlas som en forskare bland andra?

Ibland verkar Althusser inse att det finns ett problem här: "den 'ekonomiska vetenskapen' är särskilt utsatt för ideologins tryck: samhällsvetenskaperna har inte de matematiska vetenskapernas serena* karaktär. Redan Hobbes sade att geometrin förenar människorna men samhällsvetenskapen skiljer dem åt. Den 'ekonomiska vetenskapen' är valplats och stridsäpple för historiens stora politiska strider."⁴² Men en närmare läsning av texten antyder att "ideologins tryck" enligt Althusser bara påverkar de borgerliga ekonomerna: Marx företräder en vetenskap som är fri från påtryckningar och seren (kanske som geometrin?) och bara "på ett nytt område [historien], [upprepar] krav som sedan lång tid tillbaka ställts på vetenskapliga praktiker som uppnått självständighet", nämligen naturvetenskaperna. Och det tar oss tillbaka till nypositivismen.

Althusser betonar givetvis med rätta det speciella med den vetenskapliga praktiken (inom historiekunskapen) och dess oberoende från samhällsstrukturen och de historiska förhållandena. Men han gör misstaget att göra detta oberoende absolut genom att förvandla det till självständighet, åtskildande... Sådan är innebörden i hans kritik av Gramsci och dennes italienska anhängare som "historiskt bestämmer villkoren (och bestämmer dessa villkor som historiska) för all kunskap som gäller ett historiskt objekt."⁴³ För Althusser har en vetenskap (vare sig den är natur- eller samhällsvetenskap) sin egen historia och är totalt oberoende av den samhälleliga och politiska historien: den påverkas inte av klasskampen och är inte någon del av det "historiska blocket".⁴⁴ I hans ögon är den ekonomiska vetenskapshistorien jämförbar med kemivetenskapen: dess ställning som vetenskapsgren beror på en lysande upptäckt som utgör en kunskapsteoretisk brytning mellan vetenskap och ideologi och inte har något med någon speciell klass och dess världsuppfattning att göra. Althusser verkar inte misstänka att bandet mellan marxismen och det revolutionära proletariatet inte är riktigt samma sak som bandet mellan Lavoisier och den revolutionära borgarklassen 1789. Poängen är inte att borgarklassen högg huvudet av den berömde vetenskapsmannen utan att det inte fanns några kunskapsteoretiska kopplingar mellan upptäckten av syre och det tredje ståndets kamp och strävanden. Althusserns arbete, liksom den Andra internationalens positivistiska marxisters arbeten, är ett klassiskt exempel på ett felaktigt resonemang.

Sammanfattningsvis: Althusser ser bara två möjligheter:

1. Samhällsvetenskapen som en praktik som är oberoende av den samhälleliga kampen och fri från anknytningar till klasser (en tes som han försvarar).
2. Samhällsvetenskapen som ett omedelbart, odelat uttryck för en samhällsklass: i fallet marxismen proletariatet (en tes som han felaktigt tillskriver de teoretiska vänsteristerna).

Han verkar omedveten om det faktum att det finns en tredje variant, som enligt min åsikt är det enda sätt på vilket man kan reda ut den samhällsvetenskapliga processen: historie- (eller samhälls-) vetenskaperna måste med nödvändighet placeras inom en klasständpunkt, men inom sitt eget verksamhetsområde är de relativt självständiga (jag kommer att återkomma till denna punkt i avslutningen).

I och med att Althusse likställer proletariatets uppfattning med partiapparatens så är hans ståndpunkt från 1965 fortfarande stalinistisk. Hans rimliga strävan att bevara vetenskapens oberoende och sanna värde från apparatens föränderliga politiska order tar formen av en vägran att medge att det finns några band mellan den marxistiska vetenskapen och en klasständpunkt. Accepterandet av den stalinistiska "partiandan" 1949-1953 och vägran att ställa den marxistiska teorin i relation till

* **Seren** = klar, ogrumlad – öa.

42 **Ibid**, del I, avdelning 9.

43 **Ibid**, del I, avdelning 5.

44 **Ibid**.

proletariatet 1965 härrör ur samma misstag: den proletära ståndpunkten förväxlas med en byråkratisk parodi av denna ståndpunkt.

I den mån detta likställande har skakats om – troligen av händelserna i maj 1968 – så har Althusser i viss mån lyckats gå utöver de halvt positivistiska (eller nystalinistiska) uppfattningarna från 1965. I en text om den unge Marx, till exempel, (som skrevs 1970 och senare gavs ut 1974 i **Éléments d'autocritique** [Element av självkritik]), erkänner han att ”det därför är nödvändigt att överge den härskande klassens teoretiska ståndpunkt och inta en ståndpunkt utifrån vilken dessa mekanismer [utsugning och makt] blir synliga: den proletära ståndpunkten.”⁴⁵ Det är först 1976 som han börjar angripa stalinismen på allvar, i sin inledning till Dominique Lecourts **Fallet Lysenko**, och det är först 1978 som han börjar ifrågasätta partiets byråkratiska arbetssätt i **Ce qui ne peut plus durer dans le parti communiste** [Vad måste förändras i partiet].⁴⁶

(Översättning från engelska, Göran Källqvist.)

---

45 Althusser, **Essays in self-criticism**, London 1976, s 161.

46 *New Left Review*, nr 109, maj-juni 1978.